

FÖRSTUDIE

Internationellt universitet i Nacka

– en studie av förutsättningar, utmaningar och
möjligheter att etablera ett universitet i Nacka

2015-05-11
Kersti Hedqvist
KFKS 2014/309-639

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	5
2	Uppdraget	5
3	Vad är ett universitet?	6
3.1	Kort historisk tillbakablick	6
4	Det svenska högskolesystemet	7
4.1	Kort om högskolesektorn	7
4.2	Resurstilldelningssystemet i högskolan	7
4.3	Styrning och kontroll	8
4.4	Studiestöd	8
5	Möjligheter att starta nya universitet	9
5.1	Statligt finansierat universitet	9
5.2	Internationellt universitet	9
5.3	Exempel på lärosäten som etablerats de senaste 20 åren	10
5.3.1	De senast startade lärosätena i Sverige	10
5.3.2	Försök till nya universitet och högskolor i Sverige	10
5.3.3	Nystartade universitet i Norden	11
5.3.4	Nya universitet i övriga världen	12
5.3.4.1	Skoltech	12
5.3.4.2	University Campus Suffolk	13
5.3.4.3	Singapore University of Technology and Design	13
5.3.4.4	UC Merced	13
5.3.4.5	NYCTech	13
5.3.4.6	Analys av etablering av universitet i andra länder	13
6	Finansieringsmodeller	14
6.1	Möjligheter till statlig finansiering	14
6.2	Möjligheter till avgiftsfinansiering	14
7	Utbildningsutbud och arbetsmarknadens behov	14
7.1	Befolkningsprognos och regionens tillväxt	15
7.2	Kompetensförsörjningsbehov	15
7.2.1	Antal utbildningsplatser	15

7.2.2	Efterfrågan högskoleplatser	15
7.2.2.1	Vilka program söker blivande studenter?	16
7.2.3	Efterfrågan på arbetskraft.....	16
7.2.4	Arbetsmarknad kort sikt.....	17
7.2.5	Arbetsmarknad längre sikt.....	17
8	Regional utveckling (RUFs)	18
8.1	Humankapitalets betydelse för ekonomisk tillväxt.....	18
9	Framtidens arbetsmarknad och utmaningar	19
9.1	Demografi och Sverige i världen.....	19
9.2	Vad behöver samhället för kunskap och kompetens?.....	20
9.2.1	Ny typ av kunskap och utbildning	20
9.2.2	Forskning, innovation och sysselsättning	21
9.3	Vad vill dagens unga	21
9.4	Sammanfattning av utmaningar och potentiella lösningar	22
10	Analys av utmaningar och möjligheter.....	22
10.1	Bredd eller spets	23
10.2	Avgiftsfinansierat eller statliga anslag.....	23
10.3	Lokalt eller globalt	24
10.4	Faktakompetens eller relationskompetens	24
10.5	Utbudstyrt eller efterfrågestyrt	24
10.6	Digitalt eller fysiskt	24
10.7	Scenarioanalys.....	25
11	Varför ett universitet i Nacka.....	27
11.1	Framgångsfaktorer och vinster	27
11.2	Fallgropar och risker	28
11.3	Kan en kommun starta ett universitet?.....	29
11.4	Möjliga vägar framåt.....	29
12	Referenser	31

I **Sammanfattning**

Genomgången visar på svårigheter att starta nya universitet i Sverige. Regelverket är komplicerat och brister i förutsebarhet. Enligt Svenskt näringsliv finns intresse för att etablera nya utbildningsinstitutioner i Sverige både från utländska och svenska aktörer. Det svenska regelverket är inte anpassat för att få in nya initiativ. Systemet är lika för svenska och utländska intressen samtidigt som det finns möjlighet om än i viss gråzon för utländska universitet att ta avgifter enligt sitt eget lands lagstiftning.

De främsta motiven för utländska lärosäten att etablera en filial i ett annat land är möjligheterna att nå nya marknader med stor efterfrågan, ökade intäkter samt att stärka det egna varumärket. Marknaden i Sverige domineras av statlig utbildning med lärosäten som funnits i många år. Högre utbildning (om den finansieras med statliga medel) är avgiftsfri och kraven för ny etablering mycket höga.

Det ligger inte inom ramen för det kommunala uppdraget att bedriva högre utbildning och forskning. Kommunallagen ger inte utrymme för att bedriva universitetsverksamhet. En kommun kan däremot agera som katalysator och skapa förutsättningar för annan aktör att etablera universitetsverksamhet.

De senast startade universiteten i världen har alla kommit till på sätt som är andra än de traditionella, flera av dem är samarbeten mellan framgångsrika universitet som etablerar sig i flera världsdelar. De nya universiteten är multidisciplinära och ger utbildningar som är designade för att möta kommande arbetsmarknad. Det är viktigt att fundera över vad Nacka vill åstadkomma med att få ett universitet etablerat – är det fler utbildningsplatser generellt i regionen eller är det något nytt som kompletterar och utmanar dagens högskolesystem?

2 **Uppdraget**

Kommunstyrelsen gav 7 april 2014 stadsledningskontoret i uppdrag att arbeta för att ett universitet etableras i Nacka (se bilaga 1, politikerinitiativ). Ett projektdirektiv beslutades av kommunstyrelsen 1 september 2014. Direktivet anger att en förstudie ska genomföras under hösten 2014 och våren 2015 och presenteras för kommunstyrelsen innan sommaren 2015 (se bilaga 2, projektdirektiv).

Förstudien ska utveckla initiativet och ange förutsättningar, möjligheter och eventuell hinder. Enligt direktivet ska dels ekonomiska och finansiella förutsättningar samt juridik och regelverk för nationella och internationella universitet utredas, dels rikets och regionens behov av ytterligare ett universitet och förutsättningarna för att ett sådant etableras i Nacka analyseras.

Ansvarig för projektet är utbildningsdirektör Susanne Nord och projektledare enhetschef Kersti Hedqvist. Projektet styrs av en styrgrupp med stadsdirektören Lena Dahlstedt, utbildningsdirektör Susanne Nord, näringslivsdirektör Anders Börjesson, ekonomidirektör Eva Ohlin, direktör för arbete och fritid Malin Westerback, produktionsdirektör för välfärd skola Einar Fransson, strategi och förnyelsedirektör Klara Palmberg Brorbyd samt projektledare Kersti Hedqvist. Till projektet har en arbetsgrupp knutits (se bilaga 3, arbetsgrupp). Arbetsgruppen har den sammansättning som

behövs för det läge projektet behöver och medlemmarna kan komma att kompletteras och bytas ut över tid.

Arbetsgruppen har genomfört de utredningar som ligger till grund för denna rapport. Intervjuer har genomförts med aktörer inom högskolesektorn, näringsliv och andra intressenter samt regionala aktörer.

3 Vad är ett universitet?

3.1 Kort historisk tillbakablick

Ordet universitet kommer etymologiskt sett från latin, *universitas*, helhet eller samfund. Förebilden för dagens universitet är Antiken och Platons akademi. Syftet med den ursprungliga akademien var framförallt att träna de praktiska färdigheterna istället för att lära ut kunskap. De ämnen som tränades var på grundnivå modersmålet, litteraturläsning och grammatik. Den högre undervisningen hade ytterligare två ämnen, retorik och dialektik (filosofi).

Universitet i den betydelse det har idag grundades under medeltiden. De första universiteten i Europa grundades av Katolska kyrkan. Under medeltiden hade universiteten fyra fakulteter; teologi, juridik, medicin och filosofi (i den rangordningen). Den anglosaxiska universitetstraditionen grundades på 1800-talet. Enligt denna var universitetens uppgift att förbereda studenten ”för att fylla varje post med heder och bemästra varje ämne”.¹

Universitetsutbildning handlade inte om att lära ut specifika yrkesfärdigheter. Inte heller att bedriva forskning eller ens forskningsanknuten undervisning var huvudsyftet. I stället handlade det om en fostran som i stor utsträckning utgick ifrån den grekiska klassiska litteraturen med fäktning och vältalighet som viktiga beståndsdelar och som innebar mer än bara utbildning i vår moderna mening.

I Tyskland formulerade Wilhelm von Humboldt, verksam under början av 1800-talet en universitetsideologi som lägger tonvikten på ämnesspecialisering och forskningsanknytning av utbildningen. Professorernas roll stärktes och principen om lärarens frihet att undervisa vad de i enlighet med sin forskningskompetens ansåg mest centralt etablerades. Studenterna hade också en motsvarande frihet att ta del av föreläsningar och övrig undervisning som de själva önskade.

Den svenska universitetstraditionen utgår från den Humboldtska traditionen. Samtidigt har trenden de senaste decennierna gått mot att minska professorers makt och att styra utbildningsutbud och dimensionering hårdare från staten. Lärosätena styr själva utbildningens innehåll och examensmål men för yrkesexamina finns nationella regler.

¹ John Newman, The Idea of a University från 1852

4 Det svenska högskolesystemet

4.1 Kort om högskolesektorn

Skillnaden mellan ett universitet och en högskola är att ett universitet i princip kan inrätta vilket ämne som helst samt bedriva forskarutbildning. Tidigare kunde ett universitet inte bli av med en examensrätt men sen ett antal år kan även universitet förlora examensrätter efter utvärdering. En högskola däremot får inte bedriva forskarutbildning om den inte efter ansökan fått rätt till vetenskapsområde. Forskarutbildning får då bara bedrivas inom det vetenskapsområdet.

För att ha rätt att bedriva utbildning som resulterar i en svensk högskoleexamen krävs examenstillstånd enligt den nationella examensordningen. Ett lärosäte får inte utfärda examen som inte relaterar till ett examenstillstånd.

Det finns 12 statliga universitet, två fristående utbildningsanordnare med universitetsstatus, 18 statliga högskolor i Sverige samt en rad enskilda utbildningsanordnare med rätt att utfärda examina på grundnivå och i några fall på avancerad nivå.

Det finns två tendenser som utmärker högskolans utveckling under senare tid. Den ena är att högskolan har blivit allt mer internationellt präglad med global rekrytering i allt högre grad. Detta har vi under flera år konstaterat när det gäller studentrekryteringen, till utbildning på såväl grundnivå och avancerad nivå som forskarnivå. Detta gäller även högskolans personal, som har ett större inslag av utländsk bakgrund än den svenska befolkningen i övrigt.

Den andra tendensen är att högskolan har blivit mer forskningsinriktad. Svenska lärosäten har under många år varit inne i en expansiv period med ökande intäkter, men det är främst forskningsintäkterna som har ökat. På utbildningssidan har det varit stora volymmässiga svängningar. De senaste årens utveckling mot färre nybörjare i högskolan och ökat fokus på forskning har förstärkts ytterligare under 2013 – men i betydligt lugnare takt.

Även när man jämför utbildningsnivån i befolkningen har Sverige länge hamnat högt i internationella jämförelser. Men flera länder har under senare år byggt ut högskoleutbildningen påtagligt, medan Sverige under flera år bara genomfört tillfälliga utbyggnader. På senare år har andelen unga med högskoleutbildning ökat mindre i Sverige än i flera andra länder.

De senaste årens utveckling har inneburit en konsolideringsfas där flera lärosäten samlat sig geografiskt och där några lärosätessammanslagningar skett.

4.2 Resurstilldelningsystemet i högskolan

Den statliga finansieringen av högskoleutbildning sker genom tilldelning av ett takbelopp till lärosätet. Ersättningen ges i förhållande till hur många studenter som varit antagna/registerade på utbildningar (helårsstudenter) och antalet poäng studenterna tenderat med godkänt resultat (helårsprestationer). Varje helårsstudent och helårsprestation ger en ersättning som summerar upp till ett belopp. Takbeloppet utgör maximal ersättningsnivå som kan erhållas. Prislapparna för helårsstudenter och helårsprestationer varierar mellan olika utbildningsområden. Utbildningar

inom humaniora/samhällsvetenskap har en lägre ersättning än exempelvis utbildningar inom teknik, naturvetenskap och medicin som anses vara mer resurskrävande att erbjuda. Ersättningsnivåerna för utbildningar inom det konstnärliga området (särskilt opera) är högst. Mellan ersättning för humaniora och opera skiljer det en faktor 10. Ersättningen för naturvetenskap och teknik är ungefär dubbelt så hög som ersättningen för humaniora/samhällsvetenskap.

4.3 Styrning och kontroll

Den svenska högskolan har en relativt stark statlig styrning och kontroll. Utbildningarnas kvalitet granskas med jämna mellanrum och Universitetskanslerämbetet har makt att dra tillbaka examensrätter. Utvärderingarna av utbildningarnas kvalitet görs med samma kriterier för alla lärosäten.

Vid fördelning av anslagen anges i flera fall tydligt inom vilket område nya utbildningsplatser ska användas inom. Resurstilldelningssystemet i högskolan är det mest prestationsrelaterade resurstilldelningssystem som finns inom staten. Samtidigt finns också en relativt stor autonomi i hur verksamheten bedrivs. Forskaren och läraren har en stor frihet att bestämma mål och metod. Det kollegiala styret är fortfarande stort inom det svenska högskolesystemet även om universitetsledningarna de senaste 10 åren fått mer makt. Den autonomireform som genomfördes för några år sedan har inneburit att det är upp till respektive lärosäte att besluta om sin egen interna organisation. De flesta universitet har dock valt att inte ändra strukturerna i någon större utsträckning.

4.4 Studiestöd

Det är regeringen eller en myndighet som beslutar om vilka utbildningar som ger rätt till studiestöd. De svenska utbildningarna finns i studiestödsförordningen (2000:655) och bilagan till den.

De utbildningar som har examensrätt och som har statligt anslag ger också rätt till studiestöd. Det går också att få studiestöd för att studera utomlands. Krav för att kunna få studiestöd är att utbildningen är på heltid (inom EES och Schweiz räcker att utbildningen är på deltid). Utbildningen ska pågå i minst 13 veckor (EES och Schweiz minst 3 veckor). Utbildningen ska avslutas med prov eller leda till examen samt vara godkänd av Universitets- och högskolerådet. Utbildningen ska också vara ställd under landets statliga kontroll. Enligt CSN räknas alla studier som bedrivs utomlands som utlandsstudier. Distanstudier anses vara utlandsstudier som ger rätt till studiemedel om den studerande är antagen vid en läroanstalt utomland. Studiemedel får inte lämnas för en utbildning som är jämförbar med en utbildning i Sverige som inte ger rätt till studiemedel, eller som inte rimligen bör ge rätt till studiemedel.

5 Möjligheter att starta nya universitet

5.1 Statligt finansierat universitet

Universitetsbegreppet är inte skyddat i Sverige. För att få bedriva högre utbildning med statlig finansiering krävs dock att Riksdagen fattar beslut. En förutsättning för att få anslag för att bedriva universitetsverksamhet är att utbildningen fått examenstillstånd. Examensrätt prövas av Universitetskanslerämbetet som också granskar och utvärderar befintliga examensrätter (i princip bara de som kan resultera i fil kand eller högre examen).

De flesta universitet och högskolor som har anslagsfinansiering är statliga lärosäten. Några undantag finns. Chalmers (universitet) och Jönköpings högskola (med rätt att examinera inom forskarutbildning i viss ämnen) är stiftelser men har sitt ursprung som statliga lärosäten och omorganiserades till stiftelseformen 1994. Övriga lärosäten som har anslagsfinansiering är små högskolor med utbildning inom ett relativt smalt område, exempelvis sjuksköterskeutbildning.

En grundläggande förutsättning för anslagsfinansierade universitet och högskolor är att utbildningen ska vara avgiftsfri. För utbytesstudenter inom EU gäller samma princip. Däremot måste studenter som kommer från utomeuropeiska länder betala avgift enligt självkostnadsprincipen.

Högskolesektorn expanderade kraftfullt under 1990-talet. Politiken var inriktad på att utveckla de regionala högskolorna och att utveckla högskolor till universitet. Under 1990-talet fick Sverige de tre senaste statligt finansierade lärosätena Södertörns högskola, Malmö högskola och Högskolan på Gotland som alla bildades 1998 (högskolan på Gotland gick sommaren 2013 upp i Uppsala universitet och upphörde som egen högskola). Den stora satsningen på fler högskoleplatser gjordes samtidigt som Sverige hade en lågkonjunktur med relativt hög arbetslöshet. Under förra regeringens två mandatperioder expanderade sektorn mer måttligt. Antalet universitet och högskolor minskade genom några sammanslagningar och trenden var konsolidering och fokusering på de forskningsstarka universiteten. Den nya regeringen indikerar att fler platser kommer att tillföras högskolan och att det kommer att fördelas främst till regionala högskolor för breddad rekrytering.

5.2 Internationellt universitet

Ett lärosäte från annat land kan med all sannolikhet etablera sig i Sverige och erbjuda utbildning enligt sitt lands lagstiftning. Frågan har dock aldrig prövats. Med tanke på hur studiestödssystemet är utformat är det förmodligen inte möjligt att få studiestöd för studier på internationellt lärosäte i Sverige. Det skulle inte klassas som utlandsstudier. Däremot är det klart att studiestöd kan erhållas för distansutbildning.

Ett lärosäte från annat land skulle kunna etablera sig i Sverige och erhålla svensk examensrätt. Ett sådant lärosäte skulle då behandlas på samma sätt som exempelvis stiftelsehögskolor som har statlig finansiering men inte är statliga. Det anses dock som svårt att få svensk examensrätt eller tillstånd att etablera sig i Sverige på samma villkor som de statliga lärosätena.

Ett utländskt lärosäte kan ge en så kallad Joint degree tillsammans med svenskt lärosäte. Om ett utländskt universitet förlägger en avgiftsfinansierad utbildning till Sverige med nära samarbete med svenskt lärosäte kan det uppfattas som ett kringgående av principen om avgiftsfri svensk utbildning.

Vad gäller finansiering får studentavgifter hos ett EU-universitet inte vara högre i Sverige än i det egna landet. Ett utomeuropeiskt lärosäte får ta ut avgifter enligt sina nationella bestämmelser om sådana finns.

5.3 Exempel på lärosäten som etablerats de senaste 20 åren

Vi har sökt efter exempel på universitet som har startat eller försökt starta de senaste decennierna framförallt i Norden, men även utanför Norden. Vi försöker belysa hur och varför universiteten startades, vem som driver, finansiering och inriktning, samt hur de passat in i och hanterat regelverket i landet. Syftet är att dra lärdomar till kommunens arbete om universitet i Nacka, och det är då värdefullt både att hitta framgångskoncept och försök som inte har slagit väl ut.²

5.3.1 De senast startade lärosätena i Sverige

Det senaste statliga lärosäte som startats är som tidigare nämnts Södertörns högskola, Malmö högskola och Högskolan på Gotland som alla bildades 1998.

Newmaninstitutet är en högskola i Uppsala, grundad 2001 av jesuitorden i Sverige och medarbetarna kring tidskriften Signum. Newmaninstitutet drivs av jesuitorden och samarbetar med andra filosofisk-teologiska högskolor och universitet runt om i världen. Institutet erbjuder ett rikt utbud av kurser, utbildning och fortbildning. Hösten 2010 ackrediterades Newmaninstitutet som högskola efter att regeringen beslutade att bevilja Newmaninstitutet rättigheter att ge kandidatexamen i teologi.

5.3.2 Försök till nya universitet och högskolor i Sverige

Utöver de statliga högskolorna ovan har två högskoleverksamheter startats i Sverige under de senaste decennierna. Bägge drivs av organisationer, i det ena fallet en FN institution, i det andra Nordiska ministerrådet. Driftsformen har inneburit att de inte kunnat få examenstillstånd i Sverige, vilket innebär problem för en del elever att få utbildningen erkänd. Två utländska skolor har i samarbete med företag i Sverige velat starta utbildning i Sverige, i det ena fallet i företagsekonomi, och i det andra fallet lärarutbildning. De har inte beviljats examenstillstånd, med hänvisning till att de bedömts inte kunnat erbjuda tillräcklig lärarkompetens mm. Ingen av dem har startat. Ytterligare ett initiativ finns, från två konsulter som vill starta en särskild lärarutbildning, men den befinner sig ännu på planeringsstadiet, och förutsätter lagändringar för att kunna genomföras med det planerade upplägget.

² Redovisningen baseras framförallt på Svenskt Näringslivs rapport Sverige som universitetsmarknad – Hur etablering av nya aktörer inom högre utbildning kan underlättas, 2013, som baseras på underlag från Faugert&co, samt rapporten Utländska utbildningsanordnare i Norden, Faugert&co, 2014.

Utbildning och inriktning	Kontext, initiativtagare, omfattning	Status tillstånd och finansiering
World Maritime university, master och forskarutbildning i havsfrågor	1993. Drivs av FN institution. 200 elever per år.	Ej möjligt få examenstillstånd pga att den som FN institution har immunitet. Drivs vidare.
Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, master och forskarutbildning	Lyder under Nordiska ministerrådet. 400 elever på deltid.	Ansökt om examenstillstånd 2012, men inte fått pga ej juridisk eller fysisk person. Ska läggas ned
BFH, praktiskt inriktad kandidatutbildning i företagsekonomi	Samarbete mellan schweizisk skola och svenskt företag. Mål 50 elever per år.	Ej beviljat examenstillstånd pga brist på lärarkompetens och specialisering. Har ej startat.
Åbo Akademi, lärarutbildning	Samarbete mellan den finska skolan och stiftelsen Viktor Rydberg, vill knyta samman teori och praktik.	Universitetskanslersämbetet föreslår avslag pga lärarresurs, miljö och kvalitetssäkring. Enligt uppgift från UKÄ har regering beslutat om avslag. Har ej startat.
Johan Skyttes högskola, spetsutbildning för lärare och ledare	Två utbildningskonsulter vill erbjuda kortare lärarutbildning för personer med ämneskunskap, vilket kräver lagförändring.	Planeringsfas. Söker finansiering för att ta fram ansökan

5.3.3 Nystartade universitet i Norden

I våra nordiska grannländer finns fyra nystartade verksamheter på universitetsnivå som alla är relativt små. Initiativtagare är två universitet i Storbritannien respektive Estland. Det brittiska universitet driver utbildning med gott rykte och har stor efterfrågan. Det estniska universitet hade tidigare elever från Finland som kom till Estland och vill erbjuda utbildningen på deras hemmaplan.

Utbildningarna är ackrediterade genom universitet i hemlandet. De behandlas som företag i Danmark respektive Finland och får inget statligt stöd i utan utbildningen är avgiftsfinansierad. Skolan i Danmark har sökt men inte fått statlig finansiering.

Utbildning och inriktning	Kontext, initiativtagare, omfattning	Status tillstånd och finansiering
---------------------------	--------------------------------------	-----------------------------------

Henley Business school, Danmark, företagsekonomi, master	Startade 86 av det brittiska universitetet. Drivs av fristående stiftelse. 50-60 studenter per år tas in, deltid.	Finansieras genom avgifter (400 tdkr). Försökt men ej fått statlig finansiering.
Henley Business school, Finland, företagsekonomi, master	Startade 86, god marknad och stor efterfrågan på utbildning med gott rykte, del av det brittiska universitet. 20 studenter per år	Finansieras genom avgifter. Ej ansökt om tillstånd.
Estonian Business school, Finland företagsekonomi, kandidat	Etablerad 2011. Skälet var det ökande antalet elever från Finland som läste kurser i Tallinn. För elever som vill ha en internationell examen. 160 elever.	Avgifter. Ej ansökt om finansiering.
Tallin University Law school, Finland juridik	Startade 2012. Vill ge möjlighet för finska elever att studera i Finland. Eleverna vill ha de särskilda kurser som de erbjuder, utb på engelska. 120 elever.	Avgifter. Ej ansökt om finansiering.

Sammanfattningsvis visar kartläggningen att i sex av de tio fallen där universitet och högskolor har startats av andra än staten har det funnits utländska universitet bakom initiativet. Därmed har det funnits både en organisation och ett utarbetat koncept som man har velat sprida vidare bakom. I två fall är det internationella organisationer som är initiativtagare och i ett tredje fall en konfessionell organisation. Bara i ett fall kommer initiativet enbart från ett inhemskt företag. Ett annat genomgående resultat är svårigheten att få examensrätt. Den enda skola som fått examensrätt är Eastmaninstitutet. De övriga skolornas utbildning finansieras genom avgifter, vilket sannolikt begränsar möjligheten till större elevvolym.

5.3.4 Nya universitet i övriga världen

Nya universitets etableras i andra delar av världen. Här är några exempel på nya universitet och något om den kontext de vuxit fram ur.

5.3.4.1 Skoltech

Skoltech (Skolkovo Institute of Science and Technology) I samarbete med Massachusetts Institute of Technology (MIT) ligger i Skolkovo, nära Moskva. Universitetet som är privat bildades 2011. All utbildning ges på engelska. Skoltech anger att universitet bildats utifrån att Ryssland länge legat långt fram i teknikutveckling men saknar ett entreprenörskap som krävs för att fortsätta ligga i framkant. Utbildningen är forskningsnära och integrerad med innovation och entreprenörskap.³

³ <http://www.skoltech.ru/en>

5.3.4.2 University Campus Suffolk

University Campus Suffolk (UCS) är en ny form av lärosäte som samlar kunskap från flera partners tillsammans med två lärosäten med examensrätt University of East Anglia och University of Essex. UCS bildades 2007 bland annat för att tillgodose de regionala behoven av kompetens.⁴

5.3.4.3 Singapore University of Technology and Design

Singapore University of Technology and Design (SUTD) är etablerat i samarbete med bland andra MIT. SUTD strävar efter kreativ teknisk forskning och utbildning baserad på design med en multidisciplinär inriktning. Fokus på design är för att inte bara examinera studenter med god kunskap i teknik utan studenter med förståelse för att designa innovationer för morgondagen.⁵

5.3.4.4 UC Merced

UC Merced är en del av University of California. Planerna på ett nytt stort campus tog form redan i slutet av 80-talet. 2005 kunde de första studenterna antas till utbildning. Bakgrunden var ett ökat behov av högre utbildning i regionen där University of California såg möjligheten att expandera. UC Merced har utbildning inom teknik, naturvetenskap, humaniora, samhällsvetenskap och medicin.⁶

5.3.4.5 NYCTech

New York stad gjorde 2011 en upphandling/tävling av ett nytt universitetscampus för teknik. Den som tog hem uppdraget var Cornell University tillsammans med Technion-Israel Institute of Technology. Staden skänker marken där det nya universitetet kommer att ligga samt har anslagit 100 miljoner \$ för infrastrukturförbättringar.⁷

5.3.4.6 Analys av etablering av universitet i andra länder

Bland argumenten som framförs vid bildandet av dessa universitet framgår att det i vissa fall handlar om att ett område varit en ”blind fläck”, dvs. utifrån befolkningsstruktur bör det finnas ett universitet i regionen (gäller t.ex. UCS, England). I vissa fall har det funnits samarbeten med andra universitet och den nationella strukturen har möjliggjort start av universitet (gäller t.ex. SUTD i Singapore, som samarbetar med MIT, USA, och Zhejiang University, Kina). I några fall har funnits en ambition att starta ett universitet/campus i regionen, frågan har i dessa fall varit var. Detta gäller t.ex. Skoltech, NYCTech och UC Merced i Kalifornien. Vad gäller UC Merced och NYCTech var ett av skälen till val av plats att marken donerades. Detsamma gäller för NYCTech men i det fallet var platsen förvalt och istället fick universitet tävla om möjligheten att

⁴ <https://www.ucs.ac.uk/home.aspx>

⁵ <http://www.bloomberg.com/news/articles/2011-12-19/cornell-university-said-to-be-chosen-by-new-york-for-engineering-campus>

⁶ <http://www.ucmerced.edu/>

⁷ <http://www.bloomberg.com/news/articles/2011-12-19/cornell-university-said-to-be-chosen-by-new-york-for-engineering-campus>

starta verksamhet på platsen. För både NYCTech och UC Merced garanterade staden/regionen att satsa på infrastrukturen.

Sammanfattningsvis visar denna genomgång att argumentationen i samband med nyetablering av universitet främst handlar om behov och lokalisering. Det har funnits ett behov utifrån en befolkningsstruktur eller utifrån en vilja att expandera ett universitet och utifrån detta behov har ett visst område haft goda argument för lokalisering.

6 Finansieringsmodeller

6.1 Möjligheter till statlig finansiering

För att få statlig finansiering för ett nytt universitet krävs i princip att verksamheten är på plats med lärare/forskar, lokaler, planerade utbildningsprogram etcetera för att examensrätt ska kunna erhållas. Examensrätt är en förutsättning för att få statlig finansiering men ingen garanti. Det är alltså fullt möjligt enligt rådande system att ett lärosäte satsar stora resurser för att få till en examensrätt, beviljas den men inte får några statliga anslag för att finansiera verksamheten. Även om statliga anslag skulle beviljas krävs ett stort riskkapital för att etablera verksamheten innan finansiering kan erhållas.

6.2 Möjligheter till avgiftsfinansiering

Det är möjligt för svenska lärosäten att erbjuda avgiftsbelagd utbildning. Det kan dock inte ske parallellt med statlig finansiering utan här rör det sig om ett vägval. Det finns lärosäten i Sverige som har avgiftsfinansierad utbildning på hög nivå. Det mest kända exemplet är Berghs school of Communications. Utbildningen är avgiftsbelagd men ger rätt till studiestöd.

Universitet från andra europeiska länder får inte ta högre avgifter än de gör in sina hemländer oavsett om kostnaderna för att bedriva verksamheten skulle vara större. Lärosäten från utomeuropeiska länder kan ta avgifter enligt sitt lands regelverk (om sådant finns).

Om det blir aktuellt att gå vidare med förutsättningen att en framtida utbildning ska vara avgiftsfinansierad bör betalningsviljan hos svenska studenter bör bedömas genom en marknadsanalys – vad är det som krävs i status eller specialisering för att det ska vara relevant att betala en avgift när annan utbildning i Sverige är avgiftsfri? En analys av vad som krävs för att intressera utländska studenter att studera i Nacka bör också genomföras.

7 Utbildningsutbud och arbetsmarknadens behov

Stockholmsregionen växer så det knakar. Det är inte bara i Nacka som befolkningsökningen är påtaglig, utan även i regionen och östra Mellansverige. Arbetsmarknaden i regionen är inte oberoende av omvärlden, tvärtom påverkas kompetensförsörjning av internationella rörelser. Att långsiktigt öka arbetskraftsutbudet är en av rikets och Stockholms läns största utmaningar.

7.1 Befolkningsprognos och regionens tillväxt

Om tio år beräknas folkmängden i Nacka vara 120 000 och år 2030 beräknas minst 140 000 personer bo i Nacka. Befolkningstillväxten kommer att vara som högst på Sicklaön. Befolkningstillväxten beräknas ligga på omkring 2600 personer per år.

Prognosen för Stockholms län är att befolkningen år 2030 är 2 696 000 invånare, vilket kan jämföras med 2 181 318 invånare år 2014. Prognosen bygger på stockholmsförhandlingarn och är lågt räknad jämfört med kommunernas egna beräkningar som ger en prognos med ännu större tillväxt.

De flesta universitet, framför allt de mer specialiserade och de med spetsutbildning har ett långt större upptagningsområde än regionen. Därför kan det även vara intressant att följa prognosen även för östra Mellansverige (Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Västmanlands, Örebro, Gävleborgs och Östergötlands län). Inför år 2030 finns en låg respektive hög prognos för befolkningstillväxt för östra Mellansverige. År 2010 var antalet invånare 3 895 000 invånare. Den låga prognosen ger 4 224 000 invånare år 2030 medan den höga prognosen ger 4 464 000 invånare.

7.2 Kompetensförsörjningsbehov

7.2.1 Antal utbildningsplatser

I en internationell jämförelse är utbildningsnivån i Sverige hög. Men flera länder har under senare år byggt ut högskoleutbildningen påtagligt, medan Sverige under flera år bara genomfört tillfälliga utbyggnader. På senare år har andelen unga med högskoleutbildning ökat mindre i Sverige än i flera andra länder. De senaste åren har Sverige haft en utveckling mot färre nybörjare i högskolan och ett ökat fokus på forskning. Högskolan har även blivit mer internationellt präglad med ökad global rekrytering av såväl studenter som personal. Det är även en förskjutning mot högre andel studenter på programutbildningar och lägre andel på fristående kurser.

År 2013 var antalet anslagsfinansierade helårsstudenter 293 700 på grundnivå och avancerad nivå. Därtill kommer 2 400 studieavgiftsskyldiga, alltså totalt 296 100 helårsstudenter.

Under hela 1980-talet var antalet högskoleplatser oförändrat. Under 1990-talet och början av 2000-talet byggdes den högre utbildningen ut kraftigt och i princip dubblerades antalet studenter. Under 2000-talet har antal helårsstudenter varierat mellan ca 275 000 till ca 310 000 studenter. 2010 och 2011 hade flest antal studieplatser i landet någonsin. 2013 minskade de anslagsfinansierade platserna med 6 500 helårsstudenter jämfört med 2012 som en anpassning till anslagen. Antal studieplatser vid Stockholms universitet och Södertörns högskola har dock legat relativt stilla.

7.2.2 Efterfrågan högskoleplatser

Vid antagningen till hösten 2014 fortsatte tendensen med fler sökande och färre antagna som pågått under ett antal år. Inför studiestarten höstterminen 2014 var det omkring 430 000 sökande till högskoleutbildning, vilket var fler än någonsin tidigare. Andelen antagna per sökande har de senaste åren minskat procentuellt, men sett i ett längre perspektiv har dock andelen antagna ökat.

7.2.2.1 Vilka program söker blivande studenter?

Det finns ett femtiotal yrkesexamensprogram, utöver det finns det generella eller konstnärliga examen. Av alla behöriga förstahandssökande till de olika yrkesexamensprogrammen hösten 2013 hade civilingenjörsprogrammet flest sökande. Därefter följde sjuksköterskeutbildningen samt juristutbildningen och socionomutbildningen.

För program som leder till en generell eller konstnärlig examen var det flest sökande inom företagsekonomi, handel och administration, följt av information, datavetenskap och systemvetenskap och i tredje hand ledning och administration.

Universitet med specialisering eller spetsutbildningar rekryterar i högre utsträckning från hela landet. Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) rekryterar flest studenter utanför Stockholms län, nästan 60 procent kommer ifrån övriga riket eller är utländska studenter. Södertörns högskola har tvärtom den högsta andelen rekrytering av både regionala studenter och av högskolenybörjare, cirka 75 procent rekryteras regionalt och är högskolenybörjare utan tidigare erfarenhet av högskolestudier.

7.2.3 Efterfrågan på arbetskraft

Nästan 80 procent av de som tog examen från högskolan under läsåret 2009/10 hade etablerat sig på arbetsmarknaden under 2011. Generellt är de som har en högskoleutbildning arbetslösa i lägre utsträckning än de som bara har en utbildning från gymnasieskolan och grundskolan.

Det är viktigt att skilja på kort och lång sikt när arbetsmarknadens behov av arbetskraft diskuteras. Det är även intressant att se i ett längre framtidsscenario hur efterfrågan och utmaningarna ser ut. På kort sikt är konjunkturläget mycket betydelsefullt för arbetsmarknaden. Studenter som börjar sina utbildningar i år kommer ut på arbetsmarknaden om tre till sex år. På lång sikt är det andra faktorer än konjunkturläget som är viktiga för efterfrågan på olika examensgrupper. Det kan vara hur näringsgrenarna utvecklas, hur arbetsmarknadens sammansättning av olika yrken ser ut eller demografiska förutsättningar, som bland annat påverkar hur många som går i pension. På ytterligare längre sikt är det intressant att följa de trender som finns och reflektera i vad det innebär för arbetsmarknaden. På kort respektive lång sikt diskuteras arbetsmarknaden utifrån de yrken vi känner till idag. Men i framtidsscenariet blir fokus bredare och lite mer spekulativt om vilka typer av uppgifter samhället behöver och blivande studenter intresse.

Efterfrågan på arbetskraft ser olika ut i olika regioner. Stockholms län har den största andelen sysselsatta med lång högskoleutbildning, 23 procent av den totala sysselsättningen år 2000. I övriga riket var andelen 14 procent år 2000. Malmöregionen och Göteborg har också en högre andel än rikssnittet med 17 procent respektive 16 procent. Det går att anta att det sker en fortsatt koncentration av sysselsättningen till Stockholms län fram till år 2020. I sysselsättningstermer väntas därmed omvandlingen från varu- till tjänsteproducerande sektorer fortsätta.

Stockholm rekryterar också i högre grad sin arbetskraft från övriga landet och övriga storstadsregioner, vilket tydliggörs genom en högre utbildningsnivå, men en måttlig andel högskolestuderande.

7.2.4 Arbetsmarknad kort sikt

Brist på olika yrken som kräver högskoleutbildning kan antingen bero på att lärosätena av olika skäl inte antar tillräckligt många studenter (utbildningar inom vårdsektorn) eller att studenternas intresse för utbildningen är för litet (förskollärare och yrkeslärare). Beräkningarna hur arbetsmarknaden förväntas vara när de som började studera läsåret 2013/14 visar på en framtida brist på bland annat yrkeslärare och speciallärare, biomedicinska analytiker, högskoleingenjörer, receptarier, sjuksköterskor och tandläkare. Exempel på yrken där det utbildas fler än det finns efterfrågan på är personalvetare, konstnärer, socionomer och journalister. Fritidspedagoger, biomedicinska analytiker, yrkeslärare, speciallärare, högskoleingenjörer, samhällsvetare, receptarier och förskollärare är grupper där det kan bli brist om inte antalet nybörjare ökar.

7.2.5 Arbetsmarknad längre sikt

Den totala efterfrågan på arbetskraft förväntas öka med nära 200 000 personer i Stockholmsregionen fram till 2020. Knappt tre av fyra förväntas utgöras av personer med eftergymnasial utbildning. Det samlade behovet av personer med gymnasial utbildning beräknas också öka till 2020 men i mindre utsträckning.

Fram till 2020 väntas stora pensionsavgångar. De som går i pension behöver ersättas av fler än vad som motsvaras av de unga som kommer upp i den ålder när de vanligtvis träder in på arbetsmarknaden.

Inom flera yrkesområden kommer brist på arbetskraft att bli ett växande problem och det förstärks av att utbildningsdimensioneringen inte alltid överensstämmer med behoven på arbetsmarknaden. Denna situation är särskilt svår att lösa om orsaken är ett bristande intresse hos unga att utbilda sig mot ett visst yrkesområde.

Prognos ökad efterfrågan fram till 2020:

- samhällsvetenskap, juridik, handel och administration
 - o efterfrågetillväxt förväntas för ekonomer (34 procent) och jurister (33 procent).
- teknik och tillverkningsområdet
 - o I genomsnitt bedöms efterfrågan på civilingenjörer öka med mer än 30 procent.
- hälso- och sjukvård samt social omsorg
- eftergymnasialt utbildade inom naturvetenskap, matematik
 - o Den största efterfrågetillväxten beräknas röra systemvetare
- Personer med pedagogisk utbildning
 - o Efterfrågan beräknas öka för samtliga lärargrupper utom yrkeslärare för vilken efterfrågan år 2020 motsvarar 2009 års nivå. Grundskolelärare är den lärarkategori som förväntas möta den största efterfrågeökningen.

Prognos överskott 2020:

- Överskott främst inom området samhällsvetenskap, humaniora och konst
 - o Därmed väntas en situation med ett överutbud av utbildad arbetskraft inom detta område under prognosperioden. För exempelvis journalister beräknas tillgången vara högre än efterfrågan fram till år 2020.

8 Regional utveckling (RUFs)

Stockholmsregionen är en stark kunskapsregion. Här finns ett kunskapsintensivt näringsliv, utbildning och forskning av hög internationell klass. Befolkningen har också en hög utbildning. Befolkningen förväntas öka kraftigt i regionen och arbetsmarknaden förändras mot än mer kunskapsintensiv produktion av varor och tjänster. En del av arbetskraften kommer att behöva rekryteras från övriga riket och internationellt. Regionen behöver också vara beroende av att kunna utbilda och attrahera den egna befolkningen för att klara kompetensförsörjningen.

Enligt beräkningar i den regionala planen (RUFs) behöver regionens antal högutbildade öka från dagens 300 000 till 570 000 år 2030 (alternativ hög). I ett lägre räknat alternativ är motsvarande siffra 40 procent. Båda alternativen kräver en förstärkning av den högre utbildningen inom regionen. För alternativ hög med cirka 3000 examinerade per år (motsvarande halva Stockholms universitet) och enligt alternativ låg en ökning med 2200 examinerade per år (en tredjedel av Stockholms universitet). Regionen kommer också att behöva en ökad inflyttning av högutbildade.

Planeringsmålet för regionen fram till 2030 är att: utbildningssystemet är väldimensionerat, tillgängligt och av högsta kvalitet. För att nå detta är åtaganden för regionens aktörer att:

- säkra en utbildning med hög kvalitet i hela regionen
- anpassa yrkesutbildningen till arbetsmarknaden och individernas efterfrågan
- Bygga ut och effektivisera den högre utbildningen i regionen.
- Understödja universitet och högskolor för att uppnå hög kvalitet.

För en regional dialog kring kompetensförsörjningen har ett antal områden prioriterats i ett handlingsprogram. Fokus har lagts på området som rör ett dynamiskt utbud av högutbildad arbetskraft samt studenters möjligheter till boende. Målbilden för ett dynamiskt utbud är att Stockholmsregionens högskoleutbildningar har en mycket hög kvalitet och är internationellt konkurrenskraftiga genom en tydlig anknytning till forskning och arbetsliv. De attraherar studenter från hela Sverige och utlandet. Arbetslivsanknytningen är ett utmärkande drag. Målbilden för handlingsområdet studiesocialt perspektiv – bostäder för studenter är: Regionen tillhandahåller studentbostäder till 30 procent av studentpopulationen.

Nacka har sedan kommunen bildades haft en ständig tillväxt. Fram till 2030 kommer detta att fortsätta med en byggnation på 14 000 bostäder bara i centrala Nacka. Kommunen har också höga ambitioner att aktivt bidra till regionens kompetensförsörjning. Dessa två aspekter är några av de viktigaste utmaningarna som Nacka vill medverka kring vad gäller regionens utveckling. Nacka kommun utgör en viktig kommun i regionens arbete och mål med att vara den mest attraktiva regionen i Europa (RUFs 2010). Kommunens utveckling är således viktig ur ett regionalt men även internationellt perspektiv.

8.1 Humankapitalets betydelse för ekonomisk tillväxt

Företagsetableringar och nya arbetstillfällen tenderar att koncentreras till regioner med en hög andel högutbildade. Storstadsregioner har förmåga att attrahera högutbildade vilket stärker humankapitalet och därmed också intresset för företag att etablera sig. Detta ger positiva effekter

för den ekonomiska tillväxten. Konkurrensen om högutbildade och om ”talangerna” ökar snabbt i takt med att ekonomin blir alltmer globaliserad. Hur regionen fortsatt ska arbeta för att öka humankapitalet är därför en av de stora utmaningarna. Regionen behöver fortsatt inflöde av studenter från övriga landet och även från utlandet. Det är viktigt att övergången till högre studier i regionen ökar samtidigt som kvaliteten inom hela utbildningssystemet stärks.

9 Framtidens arbetsmarknad och utmaningar

Utifrån framtidsscenarier, trender och värderingar går det att reflektera över vad det vad som har bäring på ett framtida internationellt universitet. Några trender som kan komma att påverka framtidens utbildning och kunskap är globalisering, ökat välstånd i världen, accelerationstakten, demografin, nya typer av nätverk. Men även värderingar hos presumtiva studenter kan ha inverkan på val av utbildning och yrken.

9.1 Demografi och Sverige i världen⁸

Det finns en demografisk utmaning, folk lever längre. I och med det minskar andelen i arbetsför ålder. Fram till år 2030 beräknas andelen i de mest yrkesaktiva åldrarna (20–64 år) minska från 58 till 54 procent, vilket innebär att det kommer att uppstå ett växande underskott på arbetskraft. De områden där efterfrågan på arbetskraft framför allt beräknas överstiga tillgången är inom hälso- och sjukvården samt den sociala omsorgen, följt av utbildningsväsendet och inom tjänstesektorn. Den demografiska utmaningen innebär också minskning av skatteintäkter och högre offentliga utgifter.

En annan utmaning är den ökade globaliseringen. Sverige är ett av världens mest globaliserade och exportberoende länder. Det ställer stora krav på utvecklingskraften och omställningsförmågan både hos Sverige som land och hos svenska företag och anställda. Den här utvecklingen har inneburit att många arbeten som inte kräver särskilt hög utbildning eller andra särskilda kvalifikationer har försvunnit. Men även att allt fler arbeten kräver allt större kunskaper och kompetenser, att kraven på de anställdas produktivitet har ökat, och att arbetsmarknaden för dem som saknar tillräckliga kunskaper och kompetenser har blivit allt svårare. Att det har blivit allt svårare för dem med låg utbildning och relativt låg produktivitet beror också på att det svenska lönekostnadsläget är högt, vilket höjer kraven på de anställdas produktivitet. Dessa krav kan förväntas öka i takt med att Kina och andra tillväxtländer fortsätter att utvecklas.

I OECD-länder och utvecklingsländer ökar välståndet och invånarna får det allt bättre ställt. Fler länder går från jordbruks eller industrisamhälle till kunskapssamhälle. I framtiden kan det därmed innebära en ökad internationell konkurrens, även i de arbeten som kräver högre utbildning i likhet med den internationella konkurrensen som det nu är för yrken med lägre utbildning.

En annan utmaning är att nyttja den kompetens som finns. Utrikes födda arbetar oftare än inrikes födda i yrken under sin utbildningsnivå. Drygt 70 procent av de inrikes födda, och utrikes födda från Norden, med eftergymnasial utbildning arbetade 2010 också i ett yrke som krävde

⁸ Framtidskommissionen

eftergymnasial utbildning. Bland utrikes födda från EU/EFTA-länder var andelen drygt 60 procent och bland övriga utrikes födda var andelen knappt 50 procent.

9.2 Vad behöver samhället för kunskap och kompetens?

9.2.1 Ny typ av kunskap och utbildning⁹

En trend är acceleration, dvs att allt har ökat i takt. Det gäller såväl kunskap, varor som information. Det som krävs, enligt en specialstudie bland svenska personalchefer inom ramen för projektet Högskola 2025, är ”förmågan att hantera komplexa frågor och sammanhang” som ses som den mest kritiska kompetensen när de söker högskoleutbildad personal. Kunskap blir bara en råvara. I projektet beskrivs att vi är på väg mot en ekonomi där tänkandet och tanken, inte kunskapen i sig, är själva tillväxtmotorn. Ska högskolan vara relevant krävs att den utvecklar och lär ut tänkandets hantverk i den tappning som arbetslivet kräver. Vi måste bli skickliga i att organisera tänkande och innovation, bygga tankefabriker, inte för att ersätta vår industriella bas, men för att stärka den. Det är intressant att koppla projektet Högskola 2025 till trenden om ökat nätverkande. Enligt trenden ersätter nätverk hierarkier, utmanar vårt sätt att tänka och traditionella institutioner såsom nationalstat och kyrka, men kanske även universiteten?

Datorer, maskiner och robotar håller på att ta över allt fler av våra arbetsuppgifter. Muskelkraft ersätts av maskiner, hjärnkraft ersätts av datorer. I takt med att även tjänsteorienterade yrken sätts under press från framtida automatisering och robotisering så kommer betydligt fler än de i tillverkningsindustrin se arbetstillfällena krympa rejält. Allt som kan automatiseras kommer sannolikt att automatiseras. I en förlängning är det inte otänkbart att vi som en följd får en teknologisk arbetslöshet. Framtidens arbetsuppgifter blir troligtvis allt mer sofistikerade och komplexa vilket vi kan förstå bland annat av att studera vilka arbeten som ökar och vilka som minskar. Det är tydligt att de välbetalda yrkena som sannolikt är högkvalificerade, komplexa och kreativa med krav på relationskompetens är de som ökar kraftigt. Samtidigt som även lågbetalda serviceyrken som åtminstone under överskådlig tid kan ersättas med robotkraft också ökar.¹⁰

Sverige är känsligt för datorisering. Femtiotre procent av dagens anställda beräknas kunna ersättas av digital teknik under de kommande två decennierna, mot 47 procent i USA. Det innebär att 2,5 miljoner jobb i Sverige påverkas. Skillnaden beror bland annat på att Sverige fortfarande har fler industrijobb som kan komma att automatiseras.¹¹

För att identifiera framtidens arbetsmarknad behöver vi fundera på vad datorer och robotar är sämre på att utföra än människan. Det kan vara saker som fantasi, kreativitet, innovation, nätverkande, relationer, design, inspiration, känslor, drömmar, omtanke om andra, förhandling och liknande. Det är dessa egenskaper och förmågor som kan tänkas värdesättas högre i framtiden. Framtidens arbetsmarknad kan också antas gå i riktning mot att möta trenden med ökat hälsofokus och tjänster som höjer livskvaliteten för oss människor.

⁹ Futurwise, Kairos future, institutet för framtidsstudier Köpenhamn, Stiftelsen för strategisk forskning.

¹⁰ SNS Analys nr 28. Teknisk utveckling och jobbpolarisering.

¹¹ Stiftelsen för strategisk forskning, Vartannat jobb automatiseras inom 20 år – utmaningar för Sverige

Med den snabba takten på arbetsmarknaden, ökad datorisering och även med ett förväntat fokus på tänkandet och tanken snarare än kunskapen i sig kan medarbetares roll ändras. Istället för att vara kunskapsbärare kan det tänkas bli en övergång att arbeta med att driva utveckling och anpassa produktionen till samhällets förändringar. Kanske vi alla behöver inse att vi är utbytbara och att det kan gå fort.

9.2.2 Forskning, innovation och sysselsättning¹²

Sverige ligger högt i antal publicerade forskningsartiklar men först på 55:e plats i världen när det gäller omsatt sysselsättning från innovation. Innovation i världen har förskjutits österut, förut var det USA, Västeuropa och Japan som dominerade. I undersökningen IUS, Innovation union scoreboard, ligger Sverige på sista plats av 29 länder när det gäller innovativ tillväxt. Kina och Sydkorea har 20 gånger större innovativ tillväxt. Idag är vi det land i Norden som har minst andel utbildade unga människor.

9.3 Vad vill dagens unga¹³

En av faktorerna för att råda bot på framtida brist på arbetskraft är att det finns intresse för relevanta yrkesområden och möjlighet att därmed få en bra matchning mellan efterfrågan och utbud. Värderingar och önskat läge om framtiden samt ungdomars uppfattning om det troliga framtida samhället kan ge en indikator på framtidens efterfrågan på utbildning. Till viss del hänger värderingar samman med livscykeln, men det finns också skillnader mellan generationer. Det sägs att vi formar våra värderingar framför allt fram till 30-års ålder.

En utmaning för Sverige är om 90-talisterna är tillräckligt engagerade och vill arbeta tillräckligt hårt för att möta den internationella konkurrensen. Det finns undersökning som visar att den generationen är intresserade av hårt arbete. Entreprenörskap handlar för 90-talister mer om självförverkligande och kreativitet och att skapa företag, exempelvis inom musik, konst eller design. Arbete tillsammans och nätverk kommer att behövas menar de unga, men inte nödvändigtvis i fysisk mening utan genom sociala media. De tror att de inte kommer att behöva arbeta lika hårt som sina föräldrar för att lyckas. Unga idag ser jobb som en väg till självförverkligande och något de gör för sin egen del. De är intresserade av hälsa, välbefinnande och personlig utveckling och vill styra sina egna liv medan lön, status och makt bedöms som mindre viktigt.

Det har varit en trend av individualism, postmaterialism och självförverkligande hos unga generationer. Men den yngsta generationen har inte längre de mest extrema värdena i dessa frågor, extremerna tillhör snarare 80-tals generationen.

Landets säkerhet och en värld i fred bedöms mindre viktigt i yngre generationen jämfört med äldre generationer. Tvärtom är ett behagligt samt ett spännande liv och ett liv fullt av njutning högre värderat i yngre generationen och det är troligen inte bara livscykeffekter. Unga väljer i undersökningar ord som yttrandefrihet, fred, mänskliga rättigheter, och ekonomisk stabilitet för

¹² DN 29 mars 2015.

¹³ Kairos future och Quattroporte, Futurewise

att beskriva samhället i högre utsträckning än äldre. Men även ord som bra jobb, trevligt hem har ökat på bekostnad av fred, kärlek och förståelse.

9.4 Sammanfattning av utmaningar och potentiella lösningar

- Framtidens utmaningar
 - Datorer och robotar skapar nya behov av arbetskraft och förmågor hos anställda såsom, nätverkande, kreativitet, innovation, relationer, design, inspiration m.m. Framtidens arbetsuppgifter kommer att bli allt mer sofistikerade och komplexa.
 - Andel i arbetsför ålder minskar.
 - Global konkurrens om arbetskraft, inte bara lågkvalificerade jobb utan även risk att kvalificerade arbeten försvinner
 - Sverige ett exportberoende land, måste snabbt kunna ställa om sig till efterfrågan, vilket innebär ett det krävs en flexibel arbetsmarknad.
 - Innovativ tillväxt, Sverige måste bli bättre på omsatt sysselsättning från innovation
- För att möta utmaningarna
 - Använda de estetiska ämnena som injektion/drivkraft i att skapa kreativa studenter. Kombinera teoretiska och estetiska ämnen och kultur.
 - Inte lära ut fakta snarare tänkande.
 - Flexibilitet under ett arbetsliv, ständigt lärande. Inte bara utbildning för unga vuxna, utbildning behövs under hela livet. Hitta former för omställningsutbildning.
 - Öka andelen personer med eftergymnasial utbildning att arbeta med motsvarande, framför allt öka de med utländsk utbildning att arbeta i motsvarande arbete. Öka tempot i validering av examen.
 - Universitet som stöd för självskapande utbildning och nätverk och inte som institution. Skapa förutsättningar för att varje individ själv kan utveckla sina förmågor och kompetenser

10 Analys av utmaningar och möjligheter

Genomgången visar på stora svårigheter att starta nya universitet i Sverige. Regelverket är komplicerat och brister i förutsebarhet. Ett tydligt exempel är Åbo Akademi/Viktor Rydberg som inte fick sin ansökan beviljad. Systemet skapar en form av moment-22 situation där det krävs att lokaler, lärare, forskare, infrastruktur, kvalitetssäkring mm finns på plats för att man ska kunna få examensrätt samtidigt som examensrätten i sig inte är en garanti för statlig finansiering. I praktiken innebär det ett regelverk som slår olika för statliga initiativ och privata. De statliga har i princip sin finansiering säkrad genom att det är samma aktör som beslutar om anslag.

Enligt Svenskt näringsliv finns intresse för att etablera nya utbildningsinstitutioner i Sverige både från utländska och svenska aktörer.¹⁴ Det svenska regelverket är inte anpassat för att få in nya

¹⁴ http://www.svensktnaringsliv.se/material/rapporter/sa-lockas-nya-aktorer-till-hogre-utbildning_572221.html

initiativ. Systemet är lika för svenska och utländska intressen samtidigt som det finns möjlighet om än i viss gräzon för utländska universitet att ta avgifter enligt sitt eget lands lagstiftning.

Högskolelagens krav på forskningsanknuten grundutbildning är också en faktor som gör läget något oklart. Det är oklart hur ett utländskt lärosäte som önskar bedriva utbildning i Sverige men bedriva forskning i sitt hemland skulle behandlas ur den aspekten.

Enligt Svenskt näringsliv brukar de främsta motiven för utländska lärosäten att etablera en filial i ett annat land vara möjligheterna att nå nya marknader med stor efterfrågan, ökade intäkter samt att stärka det egna varumärket. Marknaden i Sverige domineras av statlig utbildning med lärosäten som funnits i många år. Högre utbildning (om den finansieras med statliga medel) är avgiftsfri och kraven för ny etablering mycket höga. Sverige och särskilt Stockholm har dock möjlighet att locka till sig studenter från övriga Europa och kan erbjuda en intressant forskningsmiljö genom de stora universiteten.

För att ge en bild av de vägval ett fortsatt projekt skulle ställas inför följer här en scenarioanalys utifrån flera olika parametrar. Analysen kan och bör fördjupas inför ställningstagande om projektets fortsatta inriktning.

10.1 Bredd eller spets

Ett perspektiv som måste övervägas för ett nytt universitet är frågan om bredd eller spets. De tre senast startade statliga lärosätena Södertörns högskola, Malmö högskola och Högskolan på Gotland är alla lärosäten som baseras på en breddutbildning (även om Gotland lyckats skapa en dataspelsutbildning med stor spets) I stockholmslärosätenas utbud finns en rad breddutbildningar. Det är svårt att få universitetsstatus med stor bredd utan hög forskningskompetens (Södertörns högskola) och det är svårt att rekrytera goda forskare till lärosäten utan tydlig spets.

Spetsutbildningar kräver att resurser koncentreras och en tydlig spetsverksamhet kanske inte blir lika omfattande som ett breddlärosäte har förutsättningar att bli. Bland de exempel som tidigare redovisats bör Skoltech lyftas fram. Det är uppbyggt med privata resurser och ger spetsutbildning på en global arena. Ett alternativ är att ett högstatusuniversitet från annat land väljer att förlägga en filial i Nacka.

Behovet av spetskompetens i framtiden kanske främst ligger inom mer kreativa kompetenser och förmåga till multidisciplinära förhållningssätt snarare än extremt fördjupade kunskaper inom specifika ämnen. Här är STDU med sitt multidisciplinära förhållningssätt intressant att studera vidare.

10.2 Avgiftsfinansierat eller statliga anslag

Ett av de vägval ett framtida universitet behöver göra är om verksamheten ska sträva efter statlig finansiering eller en finansiering genom avgifter och/eller privata bidrag. En statlig finansiering skulle innebära en stor trygghet för den framtida universitetsverksamheten. Att sträva efter statlig finansiering har samtidigt visat sig svårt och kräver stor politisk vilja. Det skulle också skapa ytterligare ett universitet med samma styrning som de redan existerande universiteten. Att bygga upp ett nytt lärosäte med statlig finansiering är ett mycket långsiktigt projekt. Södertörns högskola bildades 1998 och är idag en etablerad högskola med kontroll på ekonomi och verksamhet. Bara för några år sedan hade dock högskolan stora ekonomiska bekymmer och har tvingats skära ner i

delar av verksamheten. Södertörns högskola dock inte fått sin ansökan att bli ett universitet beviljad.

Alternativet att skapa en avgiftsfinansierad verksamhet kräver istället antingen ett lärosäte från annat land som kan ta avgifter enligt sitt lands lagstiftning eller en verksamhet som inte har examensrätt enligt svensk lagstiftning, som exempelvis RMI Berghs. En svensk högskoleutbildning med examensrätt ska vara avgiftsfri.

Om valet skulle bli att arbeta vidare utifrån en avgiftsfinansierad verksamhet behöver en gedigen marknadsanalys göras. En sådan satsning kräver sannolikt spets och ett starkt varumärke för att studenter ska vara beredda att betala för sin utbildning när annan utbildning i landet är avgiftsfri. En avgiftsfinansierad verksamhet skulle ge utrymme för något annat än det som finns inom ramen för svenskt högskolesystem idag.

10.3 Lokalt eller globalt

Ett av de ställningstaganden som behöver göras är vem ett nytt universitet är till för. Vilket behov ligger till grund för satsningen? Antingen är det regionens ungdomar som ska ha tillgång till mer utbildning och där ett nytt lärosäte skulle konkurrera som samma studenter som övriga universitet i regionen eller också är det ett lärosäte med global rekrytering som drar till sig talanger.

10.4 Faktakompetens eller relationskompetens

Den moderna svenska universitetstraditionen baseras på den Humboldtska inriktningen där forskningsanknytningen är basen för högre utbildning. Professorer och andra forskare styr utbildningens innehåll i stor utsträckning vilket skapar djupa ämneskunskaper samtidigt som utbildningarna också ger en generell kompetens. Svenska studenter får gedigna ämneskunskaper med viss generell kompetens. Trenden vid nystartade universitet är istället att gå mot mer multidisciplinära förhållningssätt och mer baserat på kreativitet och innovation, exempelvis STDU och Skoltech. En djupare analys av vad framtidens yrkesliv kommer att kräva i form av kompetens och förmågor behöver göras i ett fortsatt arbete.

10.5 Utbudstyrt eller efterfrågestyrt

Dagens högskoleutbildningar är i stor utsträckning utbudsstyrda. Trenden har gått mot mer programutbildningar vilket skett delvis på bekostnad av utbudet av enskilda kurser. Utbudet ger studenten något mindre möjligheter att själv bygga sin utbildning. Samtidigt kommer framtidens arbetsmarknad troligtvis att kräva ett mer multidisciplinärt förhållningssätt och där studentens unika kompetens är det som kan skapa framgång. I det fortsatta arbetet bör en analys göras av hur ett mer efterfrågestyrt utbildningsutbud kan skapa och vilken kompetens som kommer att behövas i framtiden.

10.6 Digitalt eller fysiskt

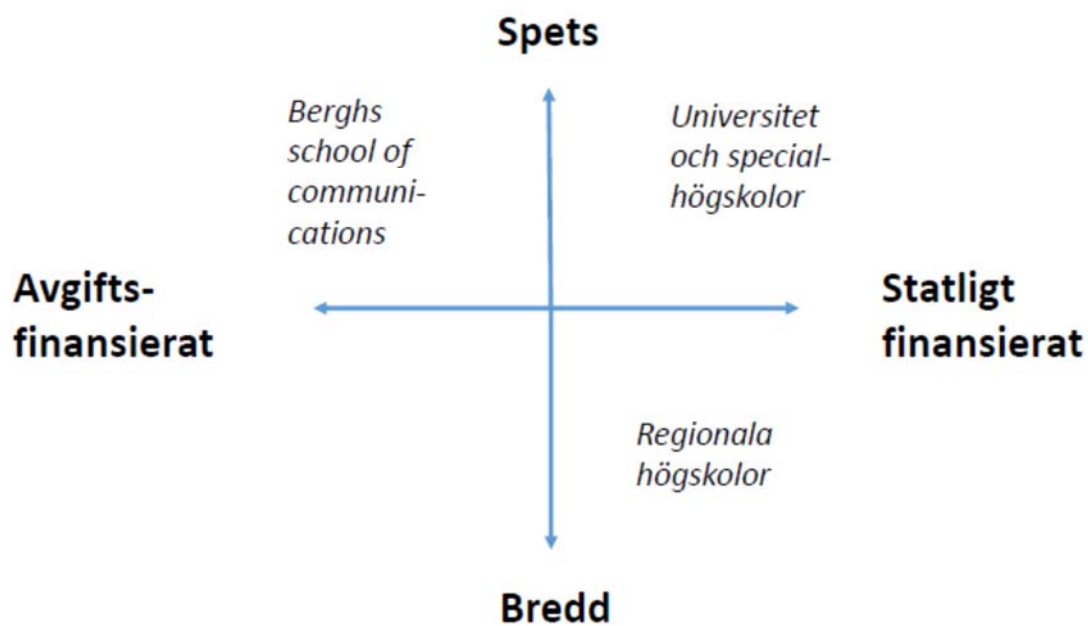
Den traditionella universitetsutbildningen är till största delen campusförlagd. Föreläsningar blandas med seminarier, gruppundervisning och självstudier. Vissa lärosäten har satsat på distansutbildning och utbudet av andra studieformer än campusundervisning börjar finnas. Det statliga resurstilldelningssystemet premierar utbildningar med hög genomströmning och campusutbildningar har generellt mycket högre genomströmning än distansutbildningar.

Samtidigt kommer dagens studenter i allt mindre utsträckning direkt från gymnasieskolan och kan ägna heltid till studierna på ett campus. Dagens studenter har många gånger jobb vid sidan av studierna, har familj och är över 25 år, det man inom högskolan kallar "icke traditionella studenter". Dagens campusutbildningsutbud är inte anpassat för dessa studenter.

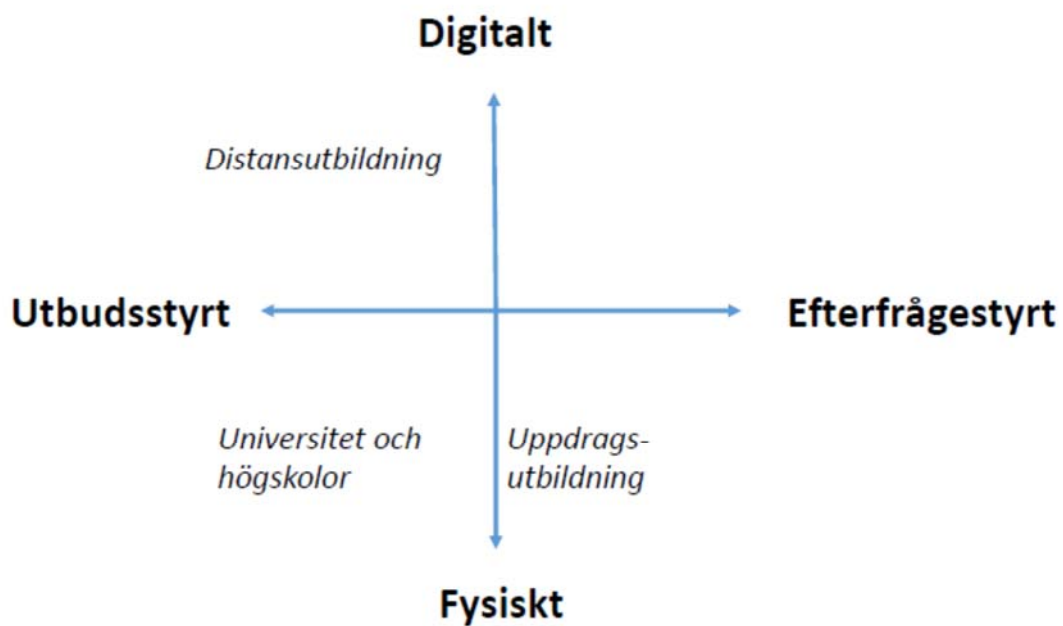
Internationellt finns lärosäten som endast erbjuder distansutbildning på nätet. Flera stora universitet har också börjat ge så kallade Massive Open Online Courses (MOOC). Idag är det möjligt att läsa utbildningar på prestigeuniversitet som Harvard och Stanford helt på distans, främst som kompetensutveckling efter avslutad högre utbildning.

10.7 Scenarioanalys

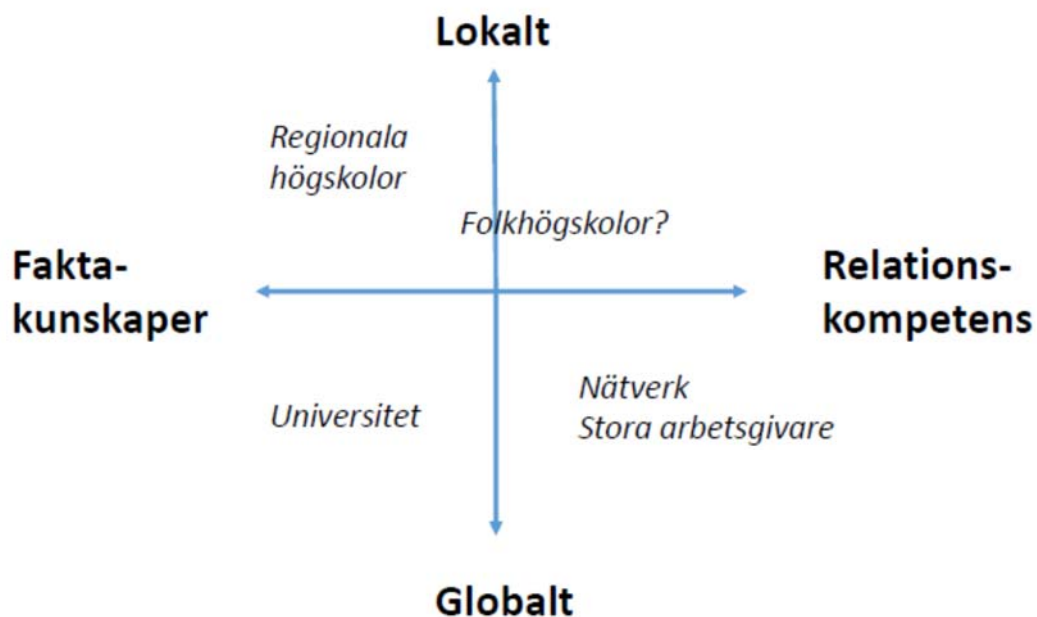
För att göra en analys av var dagens högskolesystem befinner sig och var det eventuellt saknas ett utbud har en enkel scenarioanalys gjorts. Analysen behöver fördjupas och förfinas i ett fortsatt arbete.

Om man lägger ihop parametrarna rörande finansiering respektive spets och bredd blir bilden något tydligare. Dagens högskolesystem har mycket få starka lärosäten i kvadranten avgiftsfinansiering och spets. Berghs school of communications har inte någon examensrätt (om de haft det skulle högskolan inte kunna ta ut avgifter för utbildningen) men erbjuder utbildning på mycket hög nivå. Det är knappast förvånande att det inte finns något lärosäte med bredd som är avgiftsfinansierat. Eftersom utbildning är kostnadsfri i Sverige finns inget marknadsutrymme för en sådan utbildning.

Dagens högskolesystem är i första hand utbudsstyrt även om det ständigt pågår utveckling av utbildningarna för att anpassas till förändringar i omvärlden, arbetslivets behov och studenternas önskemål. Mycket få utbildningar är efterfrågestyrda. En stor del av högskoleutbudet i Sverige är också campusutbildning. Några lärosäten har utvecklat distansutbildning men vid de större universiteten är den typen av utbildningsform fortfarande en mindre del av utbudet. Vad gäller efterfrågestyrd utbildning med fokus på digital högskoleutbildning har det inte varit möjligt att hitta några tydliga exempel.

Vad gäller utbildningen i förhållande till lokalt eller globalt perspektiv finns båda perspektiven inom dagens högskolesystem. De mer regionala högskolorna rekryterar lokalt även om flera mindre lärosäten också rekryterar studenter från exempelvis Asien som då betalar avgifter för att gå utbildningen. Vid de stora lärosätena sker rekryteringen både lokalt och globalt.

Med den Humboldtska traditionen baserar både mer regionala högskolor och stora universitet sin utbildning på senaste forskningen och faktakunskaper. Få utbildningar betonar relationell kompetens och multidisciplinärt förhållningssätt även om det finns många goda exempel som till exempel masterutbildningen vid Stockholm resiliens centrum vid Stockholms universitet¹⁵ och kursen open lab som är ett samarbete mellan flera lärosäten i Stockholm samt Stockholms stad, Landstinget och Länsstyrelsen i Stockholm.¹⁶

II Varför ett universitet i Nacka

II.1 Framgångsfaktorer och vinster

Nackas närhet till Stockholms innerstad ger möjligheter till att ta del av stadens utbud. Med Nackas geografiska läge utgör de centrala delarna en del av den regionala citykärnan som ger möjlighet till ett regionalt samspel med synergieffekter men även konkurrens av utbud och efterfrågan inom olika områden.

¹⁵ <http://www.stockholmresilience.org/21/education/second-level-studies.html>

¹⁶ <http://openlabsthlm.se/about/>

Den stora satsning som nu görs på utbyggnad av tunnelbanan samt kapacitetsförbättringar i övriga kollektivtrafiknät gör att Nackas förutsättningar ökar. Utvecklingen av infrastrukturen förstärker möjligheten att snabbt och smidigt ta sig till och från Nacka i ett trafiksystem som hänger ihop med övriga regionen.

En framgångsfaktor som nämnts vid flera av de genomförda intervjuerna är tillgång till studentbostäder. Bostadspriserna är höga och tillgången på bostäder begränsad i Stockholm vilket gör att det är svårt för unga att hitta bostad.

Fördelarna för Nacka med högre utbildning inom kommunens gränser är bland annat att det skulle utgöra en del av den blandning och mångfald som ska karaktärisera Nacka stad. Samspelet mellan det lokala näringslivet och behovet av utbildning skulle kunna stärkas. Redan idag pågår insatser, inte minst från kommunens sida, att arbeta med matchning av människors behov av utbildning och arbete. Här skulle kommun, näringsliv och universitetsutbildning gemensamt kunna hitta former för en än bättre koppling mellan näringsliv och högre utbildning. En satsning skulle kunna ge ett blomstrande näringsliv och en mycket kompetent arbetskraft.

Universitetsutbildning är också en möjlighet för kommunen att förstärka sitt varumärke och att profilera sig. En sådan satsning skulle ge ytterligare ökad attraktivitet för området vilket ger effekter inte bara centralt i Nacka utan för hela kommunen. En profilering av innehåll och struktur för en universitetsutbildning är viktig. Det gäller att hitta något unikt som kan utvecklas och som också efterfrågas.

Dagens universitetssystem är mycket enhetligt även om lärosäten strävar efter profilering. Ett nytt universitet skulle kunna bidra med viktig konkurrens. Dagens högskolesystem är traditionellt och trögrörligt. I en föränderlig värld kan ett nytt universitet med annan form av organisation vara mer lyhörd för trender och framtidsutmaningar.

Svenskt näringsliv menar att det finns vissa faktorer som talar för Nacka: Bra transporter, tillgång till mark, hög levnadsstandard, bra ”skolkommun” och en kommun som satsar. För att gå vidare behöver argument för Nacka samt en analys av vad ett nytt universitet skulle kunna fylla för lucka kan vara en möjlig väg framåt. Det kommer dock att bli en process där man måste vara villig att utmana systemet.

11.2 Fallgropar och risker

Dagens högskolesystem är inte byggt för att släppa in nya aktörer vilket skapar höga trösklar för en etablering. I det fortsatta arbetet kommer det att krävs en stark vilja och förmåga att utmana systemet. Det är oklart vilket intresse som idag finns på regeringsnivå att etablera ytterligare ett lärosäte. Om statlig finansiering eftersträvas kommer det att bli en konkurrenssituation gentemot övriga lärosäten och en satsning i Stockholmsregionen skulle ställas mot regionalpolitiska överväganden.

Det går inte heller att helt förlita sig på att Nackas varumärke i sig är underlag nog för att skapa inriktning och innehåll för universitetsutbildningarna. Kommunen må ha en härlig skärgård och många grönytor, berikande kultur- och stadsmiljöer men det räcker troligen inte som

förutsättningar för att ett universitet ska etablera sig. En fallgrop att se upp med är att inte få en oseriös aktör som erbjuder examina med tveksamt värde på arbetsmarknaden.

En utmaning för Nacka är att säkra tillgången till studentbostäder och att kunna ”spara” mark för en framtida etablering av ett universitet.

11.3 Kan en kommun starta ett universitet?

Det ligger inte inom ramen för det kommunala uppdraget att bedriva högre utbildning och forskning. Kommunallagen ger inte utrymme för att bedriva universitetsverksamhet. En kommun kan däremot agera som katalysator och skapa förutsättningar för annan aktör att etablera universitetsverksamhet.

11.4 Möjliga vägar framåt

Ett antal olika vägar för en etablering kan finnas, här redovisas några av dem utan ställningstagande. Alternativen bör övervägas utifrån ovan redovisade analyser och en fördjupad analys av förutsättningarna i det fortsatta arbetet.

Verka för en ny statlig satsning i Nacka och att bygga upp ett nytt lärosäte från grunden

Dagens system är inte byggt för att släppa in nya initiativ. Ett sådant vägval skulle kräva mycket politisk vilja på riksnivå och ett stort mod. Fördelen är en stabilitet finansiellt samtidigt som högskolesektorn skulle få ett tillskott som är ytterligare ”more of the same”.

Något av de statliga universiteten förlägger filial i Nacka

Möjligheten finns att något befintligt lärosäte skulle vilja förlägga utbildning i Nacka. Det skulle då bli ett filialcampus som relativt snabbt skulle kunna komma på plats. Risken med en sådan väg är att besluten hamnar helt i händerna på det lärosäte som valt att etablera ett filialcampus. Dagens högskolesektor strävar idag snarare efter konsolidering och koncentration.

Ett utländskt lärosäte placerar filial i Nacka

Ett utländskt lärosäte skulle kunna etablera filialcampus i Nacka (det är olika konsekvenser om det rör sig om ett Europeiskt eller utomeuropeiskt lärosäte).

Bygga upp nytt universitet på privat initiativ

Ett nytt universitet baserat på privat initiativ är en möjlighet. Ett sådant lärosäte måste dock vara avgiftsfinansierat och kan inte få svensk examensrätt. Eventuellt skulle ett sådant kunna byggas upp i samarbete med utländska lärosäten (jämför Skoltech och STDU).

Utlysa internationell tävling där marken erbjuds

New York utlyste en tävling där marken var gratis. Syftet var att bygga ett nytt ingenjörscampus och flera universitetsaktörer med intresse av att expandera sin verksamhet var intressenter. Här är frågan om Nacka och Stockholm är tillräckligt attraktivt för att en tävling av det här slaget skulle kunna generera intresse från prestigeuniversitet.

Skapa en plattform för att kunna erbjuda/samla distansutbildningar från flera lärosäten

En möjlighet är att inte skapa ett fysiskt universitet utan snarare en mötesplats där det erbjuds möjlighet att nå distansutbildningar på flera internationella lärosäten.

I bedömningen av vilka vägval som bör göras bör utgångspunkten vara att Nacka ska göra något nytt. De senast startade universiteten i världen har alla kommit till på sätt som är andra än de traditionella, flera av dem är samarbeten mellan framgångsrika universitet som etablerar sig i flera världsdelar. De nya universiteten är multidisciplinära och ger utbildningar som är designade för att möta kommande arbetsmarknad. Det är viktigt att fundera över vad Nacka vill åstadkomma med att få ett universitet etablerat – är det fler utbildningsplatser generellt i regionen eller är det något nytt som kompletterar och utmanar dagens högskolesystem?

12 Referenser

Intervjuer:

Carin Callerholm och Mikael Härjevik, Universitetskanslerämbetet (UKÄ)
Per Fagrell, Teknikföretagen
Peter Gudmundson och Johan Blaus, KTH
Peter Haglund och Jan Lindqvist, Tillväxt och regionplaneförvaltningen, SLL
Patrik Krassén, Svenskt näringsliv
Göran Melin, Faugert&co
Maria Rankka, Stockholms handelskammare
Karin Uddén och Ylva Diesheden, Länsstyrelsen Stockholm
Staffan Ström, Nacka kommun
Astrid Söderbergh Widding och Åsa Borin, Stockholms universitet

Rapporter/motsv:

Antagning till högre utbildning höstterminen 2014, Universitets- och högskolerådet
Befolkningsprognos 2014-2023/45, Stockholms läns landsting
Handlingsprogram Kunskapsregion Stockholm, TMR (SLL)
Lärosätena har anpassat sig till lägre utbildningsvolym, statistisk analys, UKÄ 2014-03-11
Global Youth, Kairos Future 2013
RUFS 2010, SLL
Statistik Myndigheten för yrkeshögskolan, www.myh.se
Statistik Universitetskanslerämbetet, www.uka.se
Sverige som universitetsmarknad, Patric Krassén, Svenskt näringsliv, 2014
Sverigestudien 2014, synliggör våra värderingar, www.sverigestudien.se
Tema trender I tiden, nyhetsbrev januari 2015, Futurewise
Universitet och högskolor i Stockholms län – nuläge och trender, Rapport 9:2007 RTK (SLL)
Universitet och högskolor, årsrapport 2014, Universitetskanslerämbetet
Var finns jobben? Bedömning till och med första halvåret 2015 och en långsiktig utblick, Arbetsförmedlingen
Värderingsförändringar i Sverige 1988-2011, Henrik Oscarsson
Whats on 2015 – Heaven or Hell?, Kairos Future Trend Report, December 2014
Year 2030 according to the 90's, Quattroporte och Therefore Design, November 2010
Yttrande över ÅA/VR lärarutbildning ABs ansökan om tillstånd att utfärda ämneslärarexamen med inriktning mot arbete i gymnasieskolan i engelska, Universitetskanslerämbetet

Öppenhet och mångfald

*Vi har förtroende och respekt för människors kunskap
och egna förmåga - samt för deras vilja att ta ansvar*